

**МУЛЬТИМЕДИА ВОСИТАЛАРИ АСОСИДА ИНТЕРАКТИВ
ЭЛЕКТРОН ЎҚУВ КУРСЛАР ЯРАТИШ ВА УНДАН
ФЙДАЛАНИШ МЕТОДИКАСИ**

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.57.21.059>

Юлдашева Фотима,

Жиззах Давлат Педагогика институти талабаси

Илмий раҳбар: Усмонов М. С.,

Жиззах Давлат Педагогика институти катта ўқитувчиси

Ушбу мақолада мультимедиа воситаларнинг ўқув жараёнига қўлланиши, шунингдек унинг ўқитиши самарадорлигини оширишга таъсири муҳокама қилинади. Шунга асосланиб, анъанавий ўқитиши усулларига қараганда, мультимедиа воситалари орқали интерактив электрон ўқув курсларини қўллаш орқали таълим сифатини ошириши ёритилган.

Калит сўзлар: мультимедиа, ахборот технологиялари, интерактив электрон ўқув курслар.

**МЕТОДОЛОГИЯ СОЗДАНИЯ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ
ИНТЕРАКТИВНЫХ ЭЛЕКТРОННЫХ КУРСОВ НА ОСНОВЕ
МУЛЬТИМЕДИА**

Юлдашева Фатима,

*студентка Джиззакского государственного педагогического
института*

Научный руководитель: Усманов М. С.,

*старший преподаватель Джиззакского государственного
педагогического института*

В статье рассматривается использование, применения мультимедийных средств информационных технологий в учебном процессе, а также его влияние на повышение эффективности обучения. На основе этого можно увидеть повышение качества образования с применением в учебном процессе интерактивных электронных учебных курсов на мультимедийные технологии по сравнению с традиционными методами обучения.

Ключевые слова: Мультимедиа, информационная технология, интерактивные электронные учебные курсы.

**METHODOLOGY OF CREATING AND USING INTERACTIVE
ELECTRONIC COURSES ON THE BASIS OF MULTIMEDIA**

Yuldasheva Fatima,

is a student of Jizzakh State Pedagogical Institute

Supervisor: Usmanov M. S.,

is a senior lecturer at the Jizzakh State Pedagogical Institute

The article discusses the use, application of multimedia information technology in the educational process, as well as its impact on improving the

effectiveness of training. Based on this, one can see an increase in the quality of education with the use of interactive e-learning courses on multimedia technologies in the educational process compared to traditional teaching methods.

Key words: Multimedia, information technology, interactive e-learning courses.

Мультимедиа технологиялари (МТ)ларини ўқув жараёнига татбиқ қилишда ўқитишнинг мазмунини такомиллаштирувчи шакл ва методларини излаб топиш масалалари муҳим ўрин тутди.

МТларини ўқув жараёнига татбиқ этишда маъруза дарсларига алоҳида эътибор берилди ва бу ўқитиш методи олий таълимда муҳим ўқитиш шаклларида ҳисобланади. Маъруза дарсларини назарий, ғоявий томонларини такомиллаштириш унинг ўқув жараёнидаги аҳамиятини янада ошириб беришнинг тамнини таъминлайди. Кўпгина педагог-олимлар маъруза дарсларини ривожлантириш ўқитиш сифатининг ошишига олиб келишини таъкидлаганлар. Масалан, А.Е.Жуковскийнинг фикрича, “Маъруза дарслари бошқа услубда дарс ўқитишдан юқори ўринда туради ва уни бошқа бирор бир дарс билан алмаштириб бўлмайди”.

Маъруза ўқишнинг мақсади талабаларни амалий, лаборатория ишлари ҳамда ўқув, адабиётлари билан мустақил ишлаш олишларини таъминлаш учун уларни ўқув материаллари билан қуроллантиришдан иборат.

Педагог ходимларнинг асосий мақсадларидан бири ҳар бир ўқувчи-талабага режалаштирилган ўқув материалларини етказиб бериш ва уни ўзлаштириш даражасини оширишга эришишдан иборатдир. Шу боис маъруза дарсларида мавзуларни тушуниришнинг мураккаб эмаслиги ва қабул қилишнинг осонлиги (енгиллиги) каби хусусиятлар хос бўлиши лозим. Маъруза дарсларида мавзулар бўйича ўқув материалларига тегишли ҳамма саволлар қамраб олинган ва улар жуда синчковлик билан танланган бўлиши керак.

Маъруза дарсларини ўқувчи-талабалар томонидан ўзлаштириш учун улардан маълум даражада билим, ирода, меҳнат ҳамда диққатни жалб этиш каби хислатларнинг бўлиши талаб этилади. Шунинг учун маъруза дарсларини ўқишда ўқувчи-талабаларнинг ўқитувчилар билан ҳамкорликда ишлашларини таъминлаш катта самара беради. Шу билан бир қаторда, ўқувчи-талабаларнинг мустақил ишлашлари учун ҳам алоҳида эътибор ва шароит яратмоқ лозим. Ўқувчи-талабалар мавзу устида қанча кўп бош қотирсалар, у шунча кўп тушунадилар ва эслаб қоладилар. Тушуниб, эслаб қолиш-энг яхши ва мустақам билим олишнинг усуллариандир.

Мустақил шуғуланиш ўқувчи-талабаларда психологик жараёнларни ривожлантиришга сабаб бўлади ва кейинчалик мавзунини тушунишлари учун уларни кенг масштабда фикрлаш, воқеа-ҳодиса ҳамда фактларни таҳлил қилишга тайёрлаб боради. Шунини таъкидлаш лозимки, маъруза дарсларини ўқишда мавзуларга доир дидактика элементларини қўллаш яхши самара беради. Шу сабабли маъруза дарсларига тайёргарлик кўриш

алохида ўринда туради. Бу эса маъруза дарсларига тайёргарлик кўришда замонавий воситалардан фойдаланиш, мавзу бўйича ўқувчи-талабаларга ўқув материалларини кўриш, эшитиш, таққослаш, образлар кўринишида тақдим этиш каби компонентларнинг киритилиш имкониятларни яратадики, булар маъруза дарсларини самарадорлигини оширишга олиб келади.

Анъанавий ўқитиш методикасининг камчиликлари тўғрисида педагогика соҳасидаги кўпгина адабиётларда фикрлар мавжуд. Жумладан, В. И. Онищенко ва М.Н.Гендинларнинг фикрича, ҳозирги вақтда маъруза – бу умумлаштирувчи жараёни билдириб, бир томондан ўқитувчининг маълумотлар беришини таъминласа, иккинчи томондан, у талабаларнинг қабул қилиш жараёнини ифодалайди.

Маъруза ўқишда ўқитувчи берилаётган материални ҳар хил кўринишда (нутқнинг даражаси, паст ёки баланд, такрорлаш, қўшимча намойиш қилиш) баён қилиш мумкин. Иккинчидан, ўқитувчи бунга қачон эҳтиёж туғилганлигини аниқ билмаслиги мумкин. Бунга талабаларнинг маъруза дарсларини маълум қисмларига фаол иштирок этмаганликлари сабаб бўлиши мумкин. Бу эса оқибатда дарсдан дарсгача бўлган материални ўзлаштирмасликка олиб келади. Бу маънода ахборот технологияларини ўқув жараёнига қўллашда ўқув-материалларини электрон нусха шаклида жорий этиш ўқувчи-талабалар ва педагог-ҳодимларга кенг имкониятлар яратади.

Ҳар бир фанни ўқитиш учун, одатда белгиланган мақсадга кўра, унинг мазмуни танланади. Уни ўзлаштириш учун мос методлар, ўқув воситалари ва нихоят мос ўқитиш шакли танланади.

Таълимда узлуксизликни таъминлаш, методик тизим деб аталувчи мақсад, мазмун, метод, восита, шакл каби унинг таркибий қисмлари орасидаги узвий алоқаларга боғлиқ. Шу ўринда ҳозир фанларни ўқитиш учун тузилган ўқув фанлари давр талабига жавоб бера оладими? деган савол туғилади. Таълимда ҳамма вақт мазмун ва методлар муаммоси мавжуд бўлиб, бу муаммолар бир-бири билан узвий боғланган. Таълим методларидаги муаммолар “кимни қандай ўқитамиз?» деган савол билан боғлиқ бўлиб, бундан таълим методларини ишлаб чиқиш унинг мазмунига боғлиқ эканлигидан келиб чиқади. Бу икки муаммо бир-бирига қарама-қаршиликда бўлиб, бир-бирини тўлдириб боради.

Ўқувчи (талаба) ларнинг психологик тайёргарликлари, фикрлаш даражалари ёки олган билимларни ўзлаштириш даражаларига қараб, ҳар бир таълим босқичи учун мос мазмун ва методлар танланади. Ҳар бир босқичнинг ўзига хос мазмунини баён қилиш мантиқ ва усуллари мавжуд.

Методиканинг мақсади мазкур фандан янги ўқув фани (ўқув предмети) яратиш ва бу фаннинг узлаштирилишини таъминлашдан иборат. Бундай ўқув фанлари ўқувчининг барча талаб-эҳтиёжларини қониқтириши, илғор педагогик технологиялар талаблари асосида “аввал ўқиш, сўнгра бу ўқишга ўргатиш учун ўқиш” принципига асосланиш, талабанинг ўқув материални ўзлаштиришдаги даражалари, назарий ва амалий билимларни эгаллашда

соддадан-мураккабга қоидасига асосланган назорат топшириқларини белгилаш, ўқувчиларга индивидуал ва табақалашган ҳолда ёндашиш каби хусусиятларни ҳисобга олиш лозим.

Методиканинг вазифалари ва муаммоларининг тўғри ҳал қилиниши учун фанларни ўқитиш концепцияларини яратиш ҳамда фанларнинг мазмунини қандай изохлашдан иборат бир-бири билан боғлиқ бўлган икки муаммонинг ечимини топиш керак бўлади. Фанларни ўқитиш концепциялари 80-йиллар яратилган. Хозир фанларни ўқитиш мақсадлари ўзгариб бормоқда. Шу муносабат билан бу концепцияларни қараб чиқиш мақсадга мувофиқдир. Фанларнинг мазмунини изохлаш муаммолари ва мазмуни ўқувчи диққатини тортиши, қизиқтириши, назария билан амалиётнинг боғланишини таъминлашдан иборат. Анъанавий методикада ўқувчи шахсининг ривожланишини ҳисобга олган ҳолда билимни кўникмага, ундан эса малакагача ривожланишига аҳамият бермаслиги аён. Ўқитувчи ўқувчига иложи борича ўрганилаётган фаннинг мавзусидан кўпроқ маълумот беришга ҳаракат қилади. Шунинг билан бир қаторда, ўқитувчи ахборотларни тўплаш, уларни танлаш ва қайта ишлаш, ўрганилган (ўргатилган) ахборотларни қўллаш каби билимнинг учта босқичидан иборат моделига ҳамма вақт риоя қилавермайди. Кейинги навбатда ўқувчининг билим фаолияти (олган билими) унинг янги поғонасига, яъни билиш фаолиятининг фаоллашув жараёнига ўтиш керак. Шундагина билим кўникмага, кўникма эса малакага айланади.

Ўқувчи билиш фаолиятининг фаоллашуви қатор тамойилларга таянади:

- фанни ўрганишга қизиқтириш;
- муаммоли методларни қўллаш;
- ахборот ва педагогик технологиялардан фойдаланиш;
- таянч ибораларга асосланиш;
- мустақил ишларни ташкил этиш;
- ялпи ва яқка ишларни ташкиллаштириш;
- кўргазмали ва техник воситалардан фойдаланиш;
- таълим мазмунини турмуш билан боғлаш;
- фанларнинг алоқадорлигини ўрнатиш ва ҳоказо.

Бу жараёнда ўқитувчи риоя қилиши керак бўладиган асосий вазифалар куйидагилардир:

- ўқувчида ўз кучига ишониш ҳиссиётини уйғотиш;
- ўқувчига ўз вақтида керакли ёрдам бериш.

Шу муносабат билан ўқув фани таълим мазмуни ва методларини ўзида акс эттирувчи восита сифатида барча талабларни инобатга олган ҳолда тайёрланиши лозим бўлади.

АТларининг мультимедиа воситалари асосида ўқитиш жараёнини ташкил қилиш методикаси анъанавий ўқитиш услубидан тубдан фарқланиб, у педагог ходимлар ва ўқувчи-талабалар учун:

- ўқув материалларини образлар кўринишида тақдим этиш;
- дифференциал ва индивидуал ўқитиш жараёнини ташкил қилиш;

ўқиш жараёнини баҳолаш, тескари алоқа боғлаш;
ўз-ўзини назорат қилиш ва тузатиб бориш;
ўрганилаётган фанларни намойиш этиш ва уларнинг динамик жараёнини кўрсатиш;

фан мавзуларида анимация, графика, мультипликация, овоз каби компьютер ва ахборот технологияларидан фойдаланиш;

ўқувчи-талабаларда фанни ўзлаштириш учун стратегик кўникмалар хосил қилиш;

ўқувчиларнинг мустақил ишлашлари учун янги шароит яратиш;

масофадан ўқитиш тизимини ўқув адабиётлари сифатида қўллаш;

таълим тизимида ўқув-лаборатория ишларини бажаришда тежамкорликка эришиш каби имкониятларни яратади.

Бу борадага изланишлар таълим тизимидаги замонавий АТларни жорий қилиш билан боғлиқ эканлигини, улардан мақсадли фойдаланиш ўқув жараёнининг самарадорлигини оширишга олиб келишини кўрсатмоқда.

Қуйида ахборот технологиялари воситалари асосида “Физика” фанидан бўйича яратилган ИЭЎКдан фойдаланиб амалий ва лаборатория ишларини ташкил қилиш методикасини қараб ўтамыз.

Юқорида бир неча бор таъкидлаганимиздек ахборот технологияларининг муҳим ютуқларидан бири мультимедиа компонентларидан фойдаланишни таъминловчи дастурий воситаларнинг яратилиши бўлди. Айниқса ўқув жараёнининг амалий ва лаборатория ишларини ташкил қилишда бу дастурий воситаларнинг ўрни салмоқлидир. Мультимедиа воситаларини ўқув жараёнининг амалий ва лаборатория машғулотларини ташкил этишда қўллаш янги шакл ва методларни ишлаб чиқишни тақозо этмоқда.

Фан ўқитувчилари компьютер соҳасидаги мутахассислар билан ҳамкорликда мавзуга оид лаборатория, амалий ишларнинг компьютерда имитацион моделини яратадилар. Бундай кўринишдаги лаборатория ишлари ИЭЎКлар деб юритилади.

ИЭЎК-бу маълум бир йўналиш бўйича ахборот технологиялари асосида талабаларнинг назарий билимларини мустахкамлашга қаратилган ўқув-лаборатория ишларидир.

ИЭЎКлар яратишдан мақсад амалий ва лаборатория ишларини бажариш учун ахборот технологияларидан кенг маънода фойдаланишни йўлга қўйишдан иборат. Шунинг билан бир қаторда, ИЭЎКларнинг яратилиши ўқув жараёнида замонавий педагогик-ахборот технологиялари асосида лаборатория ишларини бажарилишини таъминлайди. Бундан ташқари, ИЭЎКларнинг яратилиши натижасида лаборатория шароитида ўтказилиши мумкин бўлмаган (заҳарли моддалар, материалларнинг етишмаслиги) ишларни бажариб кўрсатиш ва улар асосида ўтказилаётган ишларни экологик соф муҳитда бажариш имкониятини беради. ИЭЎКлардан амалий ва лаборатория ишларини бажаришда фойдаланиш ўқув жараёнининг самарадорлигига эришишни таъминлайди. Компьютерда яратилган лаборатория ишларининг ИЭЎКларни ўқувчи-талабалар ўзлари учун қулай ва зарур вақтларда кўриши, такрор бажариши, муҳокама қилиши каби имкониятларга эгадирлар. Бу эса уларнинг ўзлаштириш

сифат кўрсаткичини оширишга олиб келади. Яна муҳим томонларидан бири-бу ИЭЎКлардан фойдаланилганда ўқув материалларининг сарф қилинишини тежалишидир. Ўқитиш самарадорлигини оширишда ўқувчи-талабаларнинг мустақил ишлашга бўлган назарий, амалий ва психологик тайёргарликлари муҳим рол ўйнайди.

Бизга маълумки, ўқув муассасаларининг иш режасида талабаларнинг мустақил ишлашлари учун маъруза дарсларидан кам бўлмаган миқдорда соат ажратилади. Ушбу мустақил ишлаш учун ажратилган соатлардан қандай унумли фойдаланиш ва уни қайси шакл, усуллар билан ташкил қилиш лозим? -деган ўринли саволлар пайдо бўлади.

Бу саволга жавоб топиш учун ўқув жараёни доимий равишда такомиллаштириб бориш талаб этилади. Бизнинг назаримизда, ўқувчи-талабаларнинг мустақил ишлаш соатларини компьютер-ахборот технологияларидан фойдаланган ҳолда ташкил этиш катта самара беради. Бу масаланинг ечимини топишда, юқорида таъкидлаганимиздек ўқув материалларини электрон нусхада чоп этиш жуда қўл келади. Мустақил ишлаш учун ажратилган соатларда компьютер синфларида ўқувчи-талабалар учун замонавий компьютер-ахборот технологиялари асосида шуғулланиш имкониятини яратиш ва бу синфларда уларга керакли фанлар, лаборатория ишларига доир мавзуларни компьютердан олиб ўқиши ва шуғулланиши учун шароит бўлиши лозим. Бундай кўринишда мустақил соатларнинг ташкил қилиниши ўқувчи-талабаларнинг ўзларига қўл келади ва вақтда керакли фанлардан шуғулланиш имкониятини беради. Бунинг зарурий шартларидан бири ўқув материалларининг электрон нусхада чоп этилишидир. Агарда ўқув материаллари мультимедиа воситалари асосида ташкил этилган бўлса, бунда талабаларнинг мустақил ишлаш жараёнида ўзлаштириш кўрсаткичи янада юқори бўлади.

Дарс жараёнида электрон нусхада берилган ўқув-материаллардан ўқувчиларга бериладиган назарий билимларни амалиёт билан боғлаб бориш, бунда муаммоли назарияларни вужудга келтириш, қўйилган муаммоли ўқувчилар билан биргаликда ечиш, уларда мустақил фикрлаш кўникмаларини шакллантиради, ўтилган мавзу моҳиятини тушуниб олишларига ёрдам беради. Ушбу муаммоли ўқитиш ва ўқувчиларнинг мустақил ишлашини ташкил қилиш учун ахборот-педагогик технологияларга асосланган мультимедиа электрон дарсликларнинг яратилиши айни муддаодир.

Хулоса қилиб айтганда, ИЭЎКлар асосида ўқув жараёни ташкил этиш мультимедиа технологияларини қўлланиши талабаларда ўқишга қизиқишни орттириши, таълимнинг интерактив хусусияти асосида талабаларнинг фикрлаш қобилиятларини ривожлантириши ва ўқув материалларини ўзлаштириш самарадорлигини ошириш реал ҳолатларда кўриниб турибди.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

Абдуқодиров А.А. Масофали ўқитиш моделлари ва уларнинг

синфлари// ФМИ. 2004. -№6. –Б.50-56.

Арипов М. Internet ва электрон алоқа асослари. –Т.: «Университет». 2000, 132 б.

Ahmedov A., Taylaqov N. Informatika. AL va KHK uchun darslik. –Т.: O`zbekiston, 2002. 2– nashri. –272 б.

Бегимкулов У.Ш. Олий таълим муассасаларининг ягона ахборот маконини ташкил этиш ва уни ривожлантириш истиқболлари //Халқ таълими. № 4, 2006 - 4-7 бетлар.

Жўраев Р.Ҳ., Тайлақов Н.И. Ахборотлашган таълим муҳити–ўқитиш самарадорлигини ошириш воситаси. Узлуксиз таълим. –2004.– №6. –Б. 3–7.

Ибрагимов Х.И., Тайлақов Н.И. Янги авлод дарсликларини яратишнинг дидактик тамойиллари //Узлуксиз таълим. –2004. –№1. –Б.9–15.

Тайлақов Н.И. Узлуксиз таълим тизими учун информатикадан ўқув адабиётлари янги авлодини яратишнинг илмий педагогик асослари. Монография. –Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат нашриёти, 2005. – 160 б.

Тайлақов Н.И., Рустамов Н. Электрон ўқув адабиётлар яратиш – давр талаби. Таълим ва тарбия. –2003. –№1–2. –Б. 23–25.

Тайлақов Н.И. Электрон дарслик яратишга қўйиладиган талаблар. Халқ таълими. –2005. –№2. –Б.17–20.